दायित्व

(सामयिक संकलन)

बर्ष १ २०४४ पौष अंक ३

प्रधान सम्पादक
लक्ष्मी पन्त

सह सम्पादक
तारा कार्की

प्रबन्धक
रामप्रसाद पन्त

सल्लाहकार
मधु वी.सी.

बजार व्यवस्थापक
दिनेश सुव्वा

सहयोगीहरू
हेमलाल न्यौपाने
शेरबहादुर सुनुवार
ठाकुरप्रसाद शर्मा
पदमध्वज के.सी.
हस्त गौतम 'मृदुल'
महेन्द्र पौडयाल

प्रकाशकः– दायित्व परिवार

मूल्य रू ५/–

छपुलियत दर रू. ४।-

विषय–सूची

के?	कस्को?	कहाँ?
भेटवार्ता		
श्री शङ्कर कोइराला के भन्नु हुन्छ ?	प्रवन्धक	१
लेख		
असभ्यताको प्रतीक–फोहोर	लक्ष्मी पन्त	३५
कथा		
विस्थापित	ध्रुवचन्द्र गौतम	४०
भीड	अनिल कोइराला	१६
प्रेमले उब्जाएको घाऊ	महेन्द्र पौडयाल	९
नाटक		
करियाको कुलो	रामप्रसाद पन्त।	२४
कविता		
के म नेपाली होइन र ?	पदमध्वज के.सी.	७
हो, म धुपीलाई माया गर्छु	आर.पी. जवाली	१३
फर्केर गाउँमा आउँनेलाई	रविराजा	२३
प्रण	यदु पन्थ	२८
पिरोलेको छ !	तीर्थराज अधिकारी	२९
मान्छे, विकास र प्रश्न	बोधराज पन्त	३२
चमत्कार	अनाम	३९

अन्य विशेष– बुझि नसक्नु छ, एक फन्को अनेक ज्ञान, पत्रमित्रता, एकछिन हाँसौं कि ? आदि

सम्पादकीय

+ सबै साहित्य प्रेमीहरुको सहयोगले गर्दा 'दायित्व'ले आफ्नो तेश्रो स्वरुप बदल्न सफल भएको छ। भविष्यमा यो पत्रिकालाई नव-रुप दिई आकर्षक बनाउन यस अंक देखि विस्तृत विषयहरु समावेश गरिएका छन्। जस्बाट साहित्यका अंग-प्रत्यंग सबै यस अन्तर्गत समाविष्ट हुने छन् भन्ने विश्वास लिइएको छ।

+ साहित्यको स्वरुप विशाल भएको हुँदा यो स्वरुपलाई विभिन्न कलाले सुसज्जित पार्नु आधुनिक युगको माग हुन गएको छ। साहित्य, जसले आफ्नो सीमित घेरालाई घेरै पहिले देखि तोड्दै आएको हो र समय को माग अनुसार अरु फराकिलो बनाइनुपर्छ भन्ने हाम्रो विचार छ।

× हाम्रो चिन्तन छ– पत्रिकालाई सर्वदेशिक, सर्वकालिक एवं जन अनुकूल कसरी बनाउन सकिन्छ ? हामी चाहन्छौं– साहित्य प्रेमीहरुले न्यायिक स्थान पाउन्, स्वतन्त्रविचार पोख्न सकुन्, साहित्य कसैको नीजि पेवा नभै सर्वजन हिताय होओस्, भाटहरुले प्रश्रय नपाउन्, समालोचकहरु तटस्थ होउन् र सही मूल्काङ्कन गरुन्।

+ साथै हामी यसै भावनाले अनुप्राणित भैरहेका छौं कि– साहित्यलाई व्यापारिकरण नगरियोस्। तर विद्वानहरुको कदर नगरियोस् भन्ने चाहि होइन। प्रतिभायुक्त साहित्यकारको हृदयदेखि स्वागत गरिनु पर्छ र उच्च-स्थानमा आसीन गराइनुपर्छ। त्यहाँनेर खाँचो पर्छ– विश्वास र सद्भावनाको। जसको अभावमा साहित्य मौलाउन सक्दैन। साहित्यकारको काम हो– साहित्य प्रति माया र ममता बढाउँदै लैजानु र आफ्नो केही देन आगामी पिंडीको लागि छोडेर जानु, न कि आर्थिक प्रलोभनमा तन मन लगाई शिर्जनशील समय खेरा फाल्नु। त्यसको जिम्मा लिने काम अरुवाटै

हुनुपर्छ । त्यसो भएमा उनका नैसर्गिक प्रतिभाको उचित सम्मान भै इज्जत र प्रतिष्ठाको विकास हुन सक्छ । यहाँनेर देवकोटा जस्ता प्रतिभाको तुलना हुन सक्दैन । जसको अपार प्रतिभाले दिग्दिगन्तर गुञ्जायमान भयो र जसले दालभातको लागि अमूल्य कृतिहरु सिन्कीको मूल्यमा बेच्यो ।

'कर्म गर्नु फलको आश नगर्नु, भन्ने भगवद् वाणी जस्तै यो पत्रिका को आर्थिक स्थिति रहेको छ । हामीले यसको शुरुआत केही पाउँला भनेर गरेको होईन परन्तु केही दिन सकिएला भनेर थालेको हो । यसको पछाडी आर्थिक लोलुपताको कुनै लेस लागेको छैन । यानि त्यस्तो स्वार्थ लिइएको भए हामी यो झन्झटको पछि नलागेर मौका परेको बेलामा कराप ऊचाप पार्ने बिराले राउ खेल्ने थियौं । त्यसैले अहिले हाम्रो सोचाई पत्रिकाको निरन्तरता र स्थायीत्वमा सीमित छ ।

अहिलेसम्म हाम्रो पत्रिका घाटा बजेटमा नै चलेको छ । भविष्यमा पत्रिकाले लाभदायी भूमिका खेलेमा त्यसरी उपलब्ध सम्पत्ति कुनै व्यक्ति विशेषको नभै दायित्व परिवारको सम्पत्ति हुने व्यवस्था गरिएको छ । करिब एक तिहाई सदस्यको संरक्षणमा रहने त्यो धनराशीको सदुपयोग पत्रिकाको स्तर वृद्धिमा लगाइने छ र विशिष्ट लेखकहरुको रचनालाई पारिश्रमिक प्रदान गर्नुको साथै वर्ष भरिमा उत्कृष्ट ठहरिएका कृतिहरुलाई प्रथम द्वितिय तृतिय गरि यथोचित पुरस्कार प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

+ पत्रिका दर्ता गराउने हाम्रो प्रयास जारी छ । राजनैतिक गन्धदेखि टाढै रहेको स्वच्छ साहित्यिक पत्रिकाको दर्ता चाँडै नै हुने कुरामा हामी विश्वस्त छौं । त्यसपछिको हाम्रो कार्यक्रमले पुनः नयाँरुप लिनेछ । वार्षिक एवं आजीवन सदस्यहरु बढ्ने प्रयास एकातिर हुनेछ भने अर्कोतिर

क्षेत्रीय प्रतिनिधिहरूको निर्माण गरी उनीहरुकै माध्यमबाट अधिराज्यभर पत्रिका उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

▩ त्यसैले यो हाम्रो पवित्र एवं महान संकल्पलाई सफल पारिदिनु हुन पत्रिकाका प्रायः समस्त पाठक, लेखक, समालोचक एवं विद्वत्वर्ग लगायत विज्ञापनदाताहरुमा हार्दिक अनुरोध गर्नु पहिलो कर्तव्य ठानेका छौं ।

अन्तमा दायित्व परिवार **श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर बिक्रम शाहदेव सरकारको** ४३ औं शुभ-जन्मोत्सवको महान उपलक्ष्यमा मौसूफको गाथमा सुख समृद्धि सुस्वास्थ्य, दीर्घायु एवं दीर्घ सुशासनको शुभकामना चढाउँछ ।

मननीय कुराहरू

– यदि तिमी आफूलाई बरबाद गर्न चाहन्छौ भने धनाढ्यकी छोरी विवाह गर ।
– माइकेलेट

– संसारमा केवल दुई शक्ति छन्,-तरवार र कलम, अन्तमा सधैं तरवारको हार औ कलमको विजय हुन्छ ।
– नेपोलियन

– प्रेम त्यस्तो हतियार हो, जसको प्रयोगले शत्रु पनि मित्र बन्दछ ।
– गान्धी

– पौडी खेल्न पुस्तकको ज्ञानले सकिंदैन, पौडी सिक्ने मानिसले पानीमा पसेर सिक्न थाल्नु पर्छ ।
– वी. पी. कोइराला

– रक्सी बोक्सी हो, म रक्सी धोक्छु, रक्सीले मलाई टोक्छे ।
– मो० रा० श०

– जुनकिरी तबसम्म चम्कन्छ, जबसम्म त्यो उडी रहन्छ । यस्तै हाल मनको पनि हुन्छ ।
– बेली

भेटवार्ता

श्री शंकर कोइराला के भन्नुहुन्छ ?

(मैतीदेवी चोकबाट बानेश्वर जाँदा दाहिने पट्टी खाल्टोमा निवासस्थान बनाई आफूलाई अनवरत साहित्यिक जीवनमा लगाई रहने श्री शंकर कोईरालाको जन्म वि. सं. १९८७ सालमा काठमाडौं डिल्लीबजारमा भएको थियो । उहाँकी सौतेनी बज्यैको घुर्घुराई र बाजेको एकपक्षीय व्यवहारले गर्दा उहाँका पिता श्री ईश्वरी प्रसाद कोइराला लाई पैत्रिक संपत्ति बाट समेत वंचित हुनु पऱ्यो । पिताको कठोर संघर्षको परिणाम स्वरूप एउटा सानो झुपडी बन्न सकेको थियो । त्यही झुपडी श्री कोइरालाज्यूको जन्मस्थल हो ।

मैंले उहाँसंग केही साक्षात्कार गर्ने विचार गरेर पूर्व सूचनाको लागि गएको थिएँ तर उहाँले "फुर्सद छ नि बसौन भहिल्यै,, भनेर बसाउनुभयो । त्यस वेला म संग कुनै लिखित प्रश्न पनि थिएन । मेले केही जिज्ञासा राख्दै गएँ उहाँले जिज्ञासा मेटाउँदै जानुभयो । प्रस्तुत छ उहाँ संगको भेटवर्ता –)

१- सर्वप्रथम मेरो सोध्राई थियो - यहाँले कहिले देखि साहित्यमा हात हाल्नु भयो ? यहाँको प्रथम रचना के हो ! र यहाँलाई कुन क्षेत्र वढी मन पर्छ ?

जवाफमा उहाँले भन्नुभयो–वि. सं २००३ सालमा लेखिएर २००४ सालमा शारदामा छापिएको ,बूढो, कथा नै मेरो प्रथम रचना हो । त्यसबेला साहित्यकार हरु संग मेरो संगत भै रहन्थ्यो । ती व्यक्ति कथा क्षेत्र तर्फ वढी सम्वन्धित थिए । त्यसैले पनि मेरो मुख्य विधाकथा हुन गयो ।

२- कवितामा तपाईको रुची कस्तो छ ? यस प्रश्नको उत्तरमा उहाँले भन्नु भयो - कविता धेरै मार्मिक हुनुपर्छ विस्तृत कुरा थोरैमा समेटिएको हुनुपर्छ

व्यंगात्मक र हृदय छुने खालको हुनुपर्छ, सबै साधारणले पनि बुझ्न सक्ने खालको सरल हुनु पर्दछ, शब्दाडम्बर मात्र पनि हुनुहुन्न, केही शाब्दिक रोचकता र मिठास पनि हुनुपर्छ । धेरै मिहिनेत र धेरै ज्ञानप्राप्त हुनुपर्छ । यस्तो कविता आज मुश्किलले मात्र पाउन सकिन्छ । लेख्नेले आफ्नो तरंगमा लेखेको हुन्छ बुझ्नेले कुन प्रसंगमा बुझिदिन्छ । जे लेखे पनि कविता जस्तो लेखेपनि कविता त्यहाँ लेखाई र सजाईको फरक हुन्छ । आजका कविता मीठा नभै ठाडो पाराकाछन । त्यसैले कविता तर्फ मेरो मन जाँदैन । वरु कवितामा व्यक्त गरिने कुरालाई कवितात्मक पाराले कथामा ढालि दिन्छु । जस्लाई सबैले सरलतया बुझ्न सक्छन ।

३- यहाँका कृति त धेरैनै निस्कि सके जस्मध्ये प्रथम कृति कुन हो । र सर्वप्रिय कुनलाई ठहऱ्याउनु भएको छ ?

प्रत्युतरमा उहाले भन्नुभयो - मेरा करिब ३० वटा कृति प्रकाशित भै सके । जस्मध्ये पहिलो कृति हो 'खैरेनीघाट, । मैले 'आधा बाटे कान्छा, भन्ने छद्म नांउमा जासुसी र यौन सम्बन्धी उपन्यास पनि लेखेको छु । उदाहरणको लागि 'पिशाच डाक्टर, । यो उपन्यास युरोपियन साहित्य जस्तो छाडा नभएपनि केही अश्लील मानिन्छ । अन्य विशिष्ट कृतिहरुको चर्चा गर्ने हो भने कुन चाहि राम्रो मान्ने कुन चाही नराम्रो आफूलाई सबै राम्रो लागेको छ, पाठकले रूचाएकोलाई पो राम्रो मान्नु पऱ्यो । पाठकले खैरेनीघाट रुचाए त्यही ठिक मान्नुपऱ्यो ।त्यसबाहेक 'हेलम्बु मेरो गाउँ, 'एक हुन गाउले, 'एक अंजली श्रद्धान्जली 'कौशिको फर्सी, विशेष उल्लेखनीय छन । "कौशीको फर्सी, साहित्यिक वैशिष्ठय र कलायुक्त थियो । छाप्दा छाप्दै त्यसको उत्तरार्ध भाग हरायो । अब के गर्ने ? फसाद पऱ्यो । अनि मैले फटाफट लेखेर प्रेशमा दिएँ ।

तर अघिको सरसराउदो भाव पछि गएर बदलियो जसको रुपै बिग्रियो । यदि त्यो पहिलो तैयार गरे अनुरुप छाप्न पाएको भए सबभन्दा उच्चस्थान हासिल गर्न सक्थ्यो । 'एक अंजली श्रद्धान्जली, मा मैले लेखन स्वतन्त्रतालाई प्रयोग गरेको थिएँ तर त्यसले तत्कालीन व्यावस्थालाई व्यंग प्रहार गरेको हुदा साथी रूले नछाप्ने सल्लाह दिएकाले मैले पुनः नयाँ रुप दिएँ । 'एक हुल गाउँले, पनि त्यस्तै प्रकारको कृति हो ।

४- तपाईले केही लेख्दा वा लेखिसके पछि पुरस्कार पाउने आशा राख्नु भएको थियो कि थिएन ? या अहिले छ कि छैन ?

उहांको जवाफ थियो - पुरस्कार त ठेकेदारको लागि हो, जस्ले पूर्व योजना बनाउँछन प्रशशाले सजाउँछन, तथ्य कुरा लुकाउँछन, गुटबन्दी सिर्जना गरी एकले अर्काको प्रशंशा गराउँछन । यदि तपाई पनि एउटा गुटमा लागेर चाकरी बजाएर आफ्नो कृतिको समालोचना गराउनु भएको भए धेरै माथि पुगी सकेको हुनुहुन्थ्यो । तर त्यसो गर्नु हुदैन स्वतन्त्र छाडि दिनु पर्छ आफ्नो प्रतिभालाई । मेरो लेखाई स्वतन्त्र हुन्छ, विचार स्वतन्त्र हुन्छ, कसैको मुलाहिजामा डगमगिन्न ! त्यसैले मलाई पुरस्कारको आशा रहंदैन ।

एउटा स्वतन्त्र समालोचक थिए - शंकर लामिछाने । विस्तृत अध्ययन गरेरमात्र समालोचना गर्थे । कसै संग अन्तर्वार्ता लिन जाँदा उसको बारेमा पुरै अध्ययन गरेर मात्र जान्थे । उनले धरणीधर कोईराला संग कहिल्यै अन्तर्वार्ता लिन सकेनन् । किनकि उनका रचनामा विशालता र रहस्यात्मकता घुसेको थियो । तर आज त्यस्तो समालोचक कहाँ पाउनु ? मलाई सचेत गराउदै उहाँले भन्नुभयो–सुन्नु भएन अस्ति कदि सिद्धिचरण संग टेलिभिजनले लिएको अन्तर्वार्ता ? "तपाईले किन लेख्नु हुन्छ? रे ! अब के उत्तर दिने भन्नुस्त ?

शारदा कालमा ह मीले आपसमा चर्चा गर्थ्यौं, तर आज त्यस्तो छैन ।

५- वर्तमान नेपाली साहित्य कस्तो अवस्थामा छ ? र भावि पिढी लाई के सन्देश दिनुहुन्छ ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा उहांले अगाडि भन्नुभयो- देशको लागि के लेख्दा लाभदायक हुन्छ भन्ने विषयमा विचार पुगेको हुनुपर्छ समय र परिस्थिति अनुसार कलम चलाउन सक्नु पर्छ । दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्न स्वतन्त्रता पनि पाउनु पर्दछ । स्वतन्त्र कलम चलेन भने साहित्यमा यथार्थता र परिस्कृतता आउन मुश्किल पर्छ, भावि साहित्यकारमा आपसी समन्वय हुनु पर्यो निरन्तरताको परिस्थिति सिर्जना गर्नु पर्यो । एउटा कृति लेख्यो बिलायो, यस्तो हुनु भएन । त्यसको मुख्य कारण हो चोरी कला । चोर चार गर्यो एक दुई वटा राम्रा रचना तैयार गर्यो त्यसैको प्रशंसा गरायो त्यसपछि छैन । आज साहित्यको सही मूल्यांकन भएको छैन एक प्रकारले भन्नेहो भने मूल्यांकन प्रक्रिया फोहर मैला भएको छ ।

६- यहांको जिन्दगीमा कुनै त्यस्तो स्मरणीय खुसीको क्षण वा दुःखदायी क्षण आई पर्यो परेन ? अथवा साहित्यिक प्रकाशनमा केही आर्थिक संकट आई लाग्यो कि ?

उहांको जवाफ थियो– वास्तवमा मेरो खुसीको क्षण त बाल्यवस्था नै थियो । बाबु आमाको काखमा रहेर बिना चिन्ता स्वतन्त्र रुपले "खैरेनी घाट,, लेखें । त्यसको लोकप्रियताले मलाई अगाडि बढ्ने हौसला मिल्यो । जहाँ सम्म दुःखदायी क्षण छ– त्यस्तो मेरो जीवनमा आई लागेन । किनभने मैले त्यस्तो कठोर र खतरनाक काममा हात हालिन । जागीरे पेशा लिइयो, धुकुर धुकुर चलेकैछ, जीवन चल्नुको अर्को नाम नैत जागीर हो । छोटो

शब्दमा भन्ने हो भने साहित्यले मलाई न आर्थिक संकट मा पारेको छ, न त आर्थिक संकट नै दूर गरेको छ ।

७. अहिले पनि केही लेख्दै हुनुहु-छ कि ? अथवा अगाडिको विचार ? उहाँले मलाई जानकारी गराउनु भयो - मैले भरखरै एउटा लघु उपन्यास तैयार गरेको छु, नाम हो – 'सहायता, / यहाँ आउने विदेशी सहायता कहाँबाट आउछ ? र कहाँ जान्छ ? यही यसको मुख्य विषय हो / जसैले यस्लाई राजनीतिको संमिश्रण पनि ठान्नान तर साहित्य त्यो साधुरो घेरामा अल्झेको छैन / हाम्रो जीवन सबै पक्षको समन्वय हो ./ त्यसैले हामीले जिन्दगीको घडीलाई लिएका हुन्छौ, तर राजनीतिले एकक्षण लाई लिएको हुन्छ / भन्नको मतलब बाढी पीडितहरुलाई अन्न बाडेर उनीहरुको केही दिनको समस्या हल हुन्छ न कि सधैंको लागि / साहित्यकारले त पचास वर्ष पछिको कुरा सोचेर लेखेको हुन्छ / त्यही साहित्यिक विशेषता हो / विदेशी साहित्यकारमा त्यो कला छ, पचास वर्ष पछिको स्थिति सोच्न सक्ने क्षमतायुक्त छ । सयवर्ष अगाडीका कथाहरु आजपनि व्यक्तिकै प्रिय छन्, समय सापेक्ष छन् ।

अगाडिको साहित्यिक विचार के उल्लेख गर्ने ? जाहाँ कि मेरो जीवनै साहित्य हो / म जाहाँ जान्छु जे गर्छु त्यहाँ साहित्यले नै मलाई मितेरी लगाएको हुन्छ । म र अरु साहित्यकारमा साधनाको फरक छ, किनभने म गुटबन्दीमा नलाग्ने एक्लो साहित्यकार हुँ । साहित्य भनेको विशुद्ध फाँट हो । तर यहाँ गठबन्धन भयो - यो परिपाटी माथि बाट नै बिग्रेको छ । डचे बेले जस्तो विशिष्ट पुरस्कार पाउने स्वाभिमानी साहित्यकारले यहाँ जति सन्मान पाउनु पर्ने हो त्यो पाएको छैन । उ अहिले एक्लो बृहस्पति भएको छ । अरु भएको भए..... ? यो एउटा सानो उदाहरण हो ।

अन्तमा उहाँ समक्ष मैले दायित्व पत्रिका बारे संक्षिप्त परिचय गराएको

थिएँ र साथै सो पत्रिकालाई जनप्रिय गराउन केकस्तो उपाय अपनाउनु पर्ला भन्ने सम्बन्धमा उहाँले सल्लाह दिनु भएको थियो - पत्रिका निकाल्नु कठिन काम हो । आर्थिक लाभको त आर्श गर्नु हुँदैन, त्यसो भयो भने न त पत्रिकाको भविष्य नै चीरस्थायी हुन्छ न त आपनै इज्जत रहन्छ । पत्रिका निकाल्दा विभिन्न कुरामा होश पुऱ्याउनु पर्छ । कहाँ के कस्तो राख्दा बढि रोचक हुन्छ त्यसमा विशेष ध्यान पुग्नु पर्छ । पत्रिकाको साइज ठिकैछ । त्यसै साइजमा पाना बढाउँदै लैजान सके राम्रो हुन्छ । यहाँ सम्म दर्ताको प्रश्न छ सो भएमा राम्रो, तर साहित्यिक पत्रिका दर्ता गराउन सर्तहरु नराखिनु पर्ने । एउटा सुझाव म के दिन चाहान्छु भने वर्षभरिका रचनाहरू मध्ये उत्कृष्ट ठहरिएका रचनाहरुलाई पुरस्कृत गर्ने एउटा परिपाटी तैयार गर्नु भएमा लेखक एवं पाठक वर्गको ध्यान दायित्व प्रति आकर्षित हुनेछ। जस्वाट पत्रिकाको स्तर बृद्धि भै जनप्रिय हुनमा मद्दत मिल्ने छ ।

卐 वार्ताकार— प्रबन्धक

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको ४३ औं
शुभजन्मोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा
मौसूफको सुस्वास्थ्य एवं
दीर्घायुको शुभकामना टक्याउँछौं ।

डिल्ली कुमार श्रेष्ठ,

स्टार कोल्ड स्टोर बुटवल खर्यौली ट्राफिक चौक

के म नेपाली होइन र ?

पदम ध्वज के. सी.

के म नेपाली होइन र
के मलाई मायाँ छैन र
बाजेले खाँबो गाडेको
धूरिको डोब छैन र !

उकालो चढ्न नसकी
ओरालो बाटो झारेको
जिउँदै मर्न नसकी
कहिको शरण परेको

बल्छि र जाल खेलिन्थ्यो
मिसिन्थे जाहाँ दुई खोला

फूल र पाती चढाउने
देउराली ढुङ्गो उही होला

ठूलीको फूली झरेको
खर्कको गोठ उही होला
छातीको लाम्टा चुसाउने
आमालाई पीर उही होला

रीनमा खप्न नसकी
दाजू भाई अन्त सरेहुन्
घर र वारी बिरौंटो
साह्रुले दर्ता गरेहुन्
फूलपाती झिक्ने कोट घर
डुङ्गाले छानो छाए हुन
हामीलाई पाल्न हाम्रा बा
दुःखले यहाँ आएहुन
तिहार भैलो चौसिरी
पूर्णिमा चौडो नाचेको
गाई र बाख्रा चराउँदा
बर को डाला भाँचेको
जन्मेको थलो सम्झँदा
मुटुमा सियो गड्दछ
निष्ठुरे जस्तो भएर
बिदेशमा रात कट्दछ

★ पालडाँडा नवलपरासी

प्रेमले उब्जाएको घाउ

– महेन्द्र पौड्याल

महेश कोमल हृदयको मान्छे, कसैको वेदनामा रोइदिने उस्को स्वभावै बनिसकेको थियो । अनि कसैको खुसीमा मुस्काउनु पनि उ आफूलाई प्रशन्न ठान्थ्यो। जिन्दगी बिताउने प्रयासहरूमा महेश सिर्जनासंग बढी प्रभावित थियो । लाग्थ्यो, आपना स्मृतीलाई प्यारको गहिराईमा डुबाएर मोती खोजे जस्तो । उस्ले आपनो मुटुको स्पन्दन गरिरहेको थियो सिर्जनाको खुसीसग । उ जीवनको प्रत्येक क्षणलाई विश्वासको पाईलाले कुल्चेर स्वाभिमान का डांवहरु बनाउन चाहन्थ्यो । महेश चाहेको थियो सिर्जनासंगको सम्बन्ध एउटा फलाम र चुम्बकको जस्तै होस । सिर्जना प्रतिको प्यारलाई उसले यति बिशाल र बिस्तारित बनाएको रहेछ कि उसले मलाई एकान्तमा सुनाएको जीवन कथाले मैले आपनो परेलीको शुष्कता भङ्गगरेको थिएँ। उसका जीवन कथा सुन्दा म आपनो मुटुको धुकधुकी झरू बढेको अनुभव गर्थें । कसरी पीडालाई ताल्चा मारेर राख्न सकेको महेशले? मैले मनमनै प्रश्न गरेर सहनुभूति बाहेक केही दिन सक्दिन थिएँ ।

महेश मेरो बालादौतरी साथी भएको हुंदा उसका सारा घटनाहरूमा म सहभागी थिएँ । फेरि कलेजको जीवन पनि महेशसंग बिछोड नभएर नै बित्यो ।

उमेरमा म भन्दा एक दुई वर्ष जेठै भए पनि उ मसगहरेक कुरामा

सल्लाह् लिन्थ्यो । जिन्दगीको बारेमा उसलाई बडो दार्शनिक परिभाषा दिएर संझाउँथें । तर सिर्जना प्रतिको उनको भावनामा म कुनै परिवर्तन ल्याउन सक्दिनथें । यसो भनौं महे । र सिर्जनाको प्रेम अति गाढा र दृढ थियो ।

सिर्जना आमा र बाबुकी एक मात्र छोरी थिईन । उनको दाजु भाई कोही नभएको हुँदा बाबु आमाको सम्पत्ति खाने आखिर सिर्जना नै थिईन। एउटी छोरीलाई चैन गरेर खान पुग्ने सम्पत्ति जोडेर राखिदिएकै थिए ।

आफ्नो जिन्दगीको बारेमा सोच्नुमात्र उनको चुनौती थियो । फेरि उनको जिन्दगीमा महेश बाहेक अरु कोही थिएन पनि । सिर्जनाले आफ्नो आत्मा र शरीर महेशलाई नै सुम्पिएकी थिइन ।

यौवनको चित्रो बजाउँदै दुवैलाई स्वर्ग नगरी छोडेन । सिर्जनाका लज्जालु आँखाहरु निर्लज्जोच महेशसंग टक्कर खान्थे । अनि वैसले मदमत्त ओठहरु दुवैतिर तन्केर मुस्काउदा प्रत्युतरमा महेश सर्माउँथ्यो । महेश गाउँको गरीब घरानमा जन्मेका लगनशील केटो ।

गाउँको सभ्यतामा हुर्केर होला उसंग अर्क पनि आफ्नै किसिमको भाषाशैली र हाउभाउ छ । तर पनि उस्को भाषिक शुद्धतामा कस्ले पो दोष लगाउन सक्थ्यो र ? उनीहरुमा फरक देखिन्थ्यो भने सभ्यता मात्र ।

आफ्ना प्यारका उदगारहरु उ आफ्नो सोझो प्रकृतिले देखाईरहेको हुन्थ्यो । गाउँ र शहरको फरकसभ्यतामा हुर्केका ती दुवैले सम्पन्नता र विपन्नताको दूरीलाई तिरस्कारको लेप्चे लगाएर पुरेका थिए । चाहन्थे-एउटै प्राण भएर दुई भिन्न शरीरमा बाँच्न ।

यसरी दिनहरु बित्दै गए। समयको बित्दो क्रमले केही न केही परिवर्तन त ल्याएर नै छोड्छ। महेशको आपनी बन्ने सिर्जनाका रहरहरू कति दिन पो साँचिन सक्थे र? महेश पनि सिर्जनाको उजाड सिउँदो सिंदूरले सजाएर जीवन भरी नछुट्टिने प्रतिज्ञा गर्न चाहन्थ्यो हुनत महेशले मलाई एकचोटी सोधेको पनि थियो। मैले त्यतिबेला ठोस निर्णय दिन सकिन। दिउँ पनि कसरी? आपनो स्पष्ट विचार राख्दा उस्को मन खलबलिने पो हो कि? मान्छेको मन न हो सानै कुरामा पनि विथोलिन सक्छ भन्ने कुरालाई बिचारमा सहमती जनाएँ। आज महेशले बिबाह गरेको ठिक एक बर्ष पुग्छ। उस्को बिबाहमा भएका सम्पूर्ण घटनाहरु मानसपटलमा अझै ताजा छन्। उसको बिबाहको दृश्य मेरो आँखावाट कहिल्यै हराउन सक्दैन। त्यतिबेला मैले सुखद दाम्पत्य जीवनको शुभकामना दिएको आज जस्तै लाग्दछ। विवाह पछि पनि उस्को र मेरो भेटघाट त भै नै रह्न्थ्यो। तर पनि उसलाई म गम्भीर मुद्रामा पाउथें। शायद उ आफ्नो पारिवारिक समस्याले कुल्चिएको थियो वा अरु कुनै मानसिक पीडाले। पछिका दिनहरुमा सिर्जनाको चाहना महेशमा मात्र सीमित रहेन क्यारे। हृदयको बिशालताले हो अथवा नारीको स्वभाव नै त्यस्तै हो उनीहरु आफू भित्र थुप्रै - थुप्रै चाहना बोक्न सक्दछन्। त्यसैले होला आपना निर्णयहरु नै जीवन बिताउने श्रृङ्खला बनाउन उनीहरुलाई बढी कठिन पर्छ। नारीहरु पुरुष भन्दा बढी कम्प्लेक्स( ) हुन्छन् भन्ने वाक्य एउटा किताबमा पढेको थिएँ। यो साच्चै हो र! म पनि यही नै र, यस्तै - यस्तै तथ्य भेटाउछु किनकि सिर्जनालाई पाएपछिका दिनहरुमा महेश अति प्रशन्न भयो उनी त्यति हुन सकिनन्। फेरि कति-

पय सिर्जनाका चाहना आर्थिक कठिनाइको कारण शिथिल हुँदै गएका थिए । महेश जीउनका लागि कसरी पैसा जुटाउथ्यो सिर्जनालाई थाहा थिएन । फेरि महेशसंग यसको बारेमा सोध्ने सम्मत्ति कोशिस गर्दिनथिन। उ कति ठाउँमा बन्धक बस्यो सिर्जनालाई के थाहा ? कति लज्जित भएर लगाएको घडी बेच्यो । भनेको समयमा लिएको पैसा बुझाउन नसक्दा कति आत्मीय साथिको विश्वास गुमायो । उस्ले आफ्नो व्यक्तित्व समेतको ख्याल राखेन निर्जनाको निम्ति । अहिले उ आफूलाई बेइमान र अवि- श्वास सझन्छ । केही पाउनका लागि केही गुमाउनु पर्छ । केही गर्नका लागि दुःख स्वभाविकै हुन्छ । उनी यो मर्मलाई कहिल्यै बुझिनन् र बुझ्ने कोशिस सम्म गरिनन् । शायद यो संभ्रमित सभ्यतामा हुर्केको भएर हो कि ? तब उनीमा उदारवादी भवनाको किन जन्म भएन ? मात्र आफूलाई स्वार्थ र प्रतिघाती सीमाले किन बाँधिन ? महेश कति खुसी हुन्थ्यो होला सिर्जनाको चाहना नै उस्ले पाउने मायाँ भै दिए । शायद आकाश भन्दा बढी उँचाइको खुसी आफू भित्र साँचेर बाँच्ने थियो ।

तर कहाँ उस्ले चाहे जस्तो भयो र ! सबैको मन कहाँ एकै हुँदोरहेछ र ! यौवनको मदहोशी अवस्थामा यथार्थको संस्मरण कस्ताई हुन्छ र ? आखिर जिन्दगी यस्तै त रहेछ नि ! विडम्बना भनौं वा भौतिक अस- न्तुष्टि । सिर्जनाको विशाल छातीमा बेदना बिसाउने महेशको कल्पना कल्पनै रह्यो । निर्धनता र सम्पन्न शहरीया सभ्यता जस्ले महेशको जिन्द- गीमा एउटा विपाक्त क्षण ल्याय्यो । तर पनि यो बाँच्ने रहरले अचेल महे- घायल मनमा वियोगान्तका दर्दहरू संझेर क्षेत्रपाटीमा बस्छ रे ।

रामपुर, पाल्पा

हो, म यो धुपीलाई माया गर्छु

– आर. पी. ज्ञवाली

खै कुन्नि अचेल यस्तै देख्न थालेको छु
यो हरियो धुपीको बोट
समय र परिवर्तनको बहाव चल्दा चल्दै पनि
निकै गतिहीन अस्थिर जस्तै छे
निकै मौन र अमुक जस्तै छे
सधैं सधैं सुर्ता बोकेर भेट्ने गरेको
यो घरको धुपीको बोट
सधैं सधैंको भेट घाटमा
अति अव्यक्त भएर एनि
मौनताको अभिवादन टक्रयाउछे
अति आचार संयम जस्तै छे यो
यदा कदा प्रभातमा भेट्न पुगे
सितको थोपामा मुस्कान फुस्केर
भिजाउने गर्छे
यसै दिउँसोमा पुगे
हरियो छहारी बनेर रिझाउने गर्छे
यसै संध्यामा पुगे
आफ्नै मदहोसी पारामा लोलाउने गर्छे
स्यसैले धुपी अचेल

मन र आँखाको सुर्ता बनेर बिछाउने गर्छे !

धुपी नितान्त दृढ र संयम छे
हिउँद र वर्षाद बिति सक्दा पनि
आफ्नै मायावी भाकामा यथावत् छे
उदार मनकी नमूना जस्तै छे - यो,
शोभा र महकता बढाउन
बगैंचाको परिसर भित्रै पनि
जिन्दगी कैद गर्न तैयार छे
धुपी त घर आगनमा हुर्केकी वयस्क किशोरी हो,
हरेक प्रभातका सूर्यका किरण संगै
सपना साट्ने प्रयासमा छे
सपना त्यसै साटिए पहाड उक्लिनु पर्छ
त्यसैले अचेल अधीर अधीर र उदास छे
र मेरो भेटघाटमा
मन–मन र अवयव जाँचिनु परेझैं
हरियो आँचल बोकेर आइ दिने गर्छे
शायद वसन्त भित्र्याउन धुप्रै धुप्रै रहर हो धुपी
त्यसैले अचेल भोलि- नसा नसामा
रहर रहरको ओछेल बनेर छाइदिने गर्छे !

जिन्दगी बिताउने मिथ्या प्रयासहरुमा

अति नाजुक र कमजोर छे धुपी
पानी नदिएर माया बग्दिन छोडे
कमलपितले ढाकन सक्छय सलाई
कै थाह ! यो घर उजाड बन्न सक्छ
र म पानी दिएर माया बग्दिने गर्छु !
उदाशीले छोपे पनि यसलाई
एउटा तिर्सनाले पोल्ने गर्छ अबेल मलाई
त्यसैले मन आँखाको बगैचामा सजाई राख्ने गर्छु
मन त हिउँदको पहाड जस्तै हुँदो रहेछ
फल्ने पछि कस्को के लाग्छ र !
परिलनु माया हो भने - हो म धुपीलाई माया गर्छु !
शायद भ्रम हुन सक्छ
माया भनुँ भ्रम-भ्रमको शृङ्खला हो भने के भयो त
हो म यस्तै भ्रम-भ्रम लाई नै माया गर्ने गर्छु !

फल्लेखक थोर्गा गुल्मी,

एकजना बिरामी अस्पतालका कहेराउन पनि नसकेर पल्टिरहेको बिया एकछिन पछि एकजना डाक्टर र नर्स आइपुगे ।

डाक्टर : (छामछुम गर्दै) यो बिरामी त मरेछ /

बिरामी: (बल्ल बल्ल बोल्दै) हजुर ! म त मरेको छैन ।

नर्स : नकरा ! नै भन्या त डाक्टर साहेब नै जाने हुनुहुन्छ ।

भीड

—अनिल कोइराला

एकनासको भीड । सबैको नग्रां अनुहार । दोहरिने क्रम थिएन । गंजा-गोल, बेमेल नीरसता फ्यांकिएको थियो कुनै नव अवतरित वस्तु कै । कहांको उत्पत्ति..... अन्तहीन लक्ष्यमा हिंडिरहने धावा कै भीड, तर पनि घर बस्ती टोल भरिएको, 'खाली छैन'को भित्ते पात्रो कुण्डिएको थियो मस्तिष्क-मस्तिष्क बीच । बासको उद्देश्य थियो अनियन्त्रित जनसंख्या वृद्धि । कुन रूपले समाधान गर्ने तर्फ उन्मुख होला ? विशाल आकाश मुनि प्रष्टरूपमा देखिएको, धरती माऊ कुलिरहेको धानको बाला, अलि पर लमतन्न पल्टेको सडक, जसको दुर्बैतिर रापहरूद्वारा सेकिएर बनेका रोटीहरूद्वारा नरकङ्कालरूपी मान्छे बांच्ने प्रयत्न गर्दै थियो मृत्यु पश्चात्का डरलाग्दो रहस्यले मान्छेलाई बांच्ने प्रेरणा दिइरहेको । चिसो, जाडोको मौसम, वस्त्र सिर्फ लज्जा ढाक्नसम्म मद्दत पुऱ्याइरहेको । बीसौं शताब्दीलाई आदिम युगतिर जानुबाट बचाउन निष्फल प्रयत्न हुंदै थियो ।

म एक पत्रकार । किनिएका थिए मेरा कलम र विचार । म आफू आपनो परिवारको आयु लम्ब्याउन बेचिएको थिएँ, जागीरेको रूपमा यस शहरको नवीनतमगतिविधि जनसमक्ष पुऱ्याउन । तरशहरमै यस्तो दरिद्रता !

आफैलाई शङ्का हुन्छ आँखा निद्राद्वारा लट्टिएर पो हो कि । यथार्थता अगाडि थियो । साँझ रातमा परिवर्तन भइसकेको थियो । सडकमा बत्ती थिएनन् । गरीबी बलिरहेको थियो भोक चिच्याइरहेको । माछे माछे बीचको असमान विन्दु····· हुने र नहुने बीचको शान्त लडाई क्रमशः विस्तै थियो । लक्ष्य एउटै अपूर्ण एवम् अपरिष्कृत र सम्पन्न एवम् वैभवले ओतप्रोत जीवन बीच समानुपातिक हिसाब-किताब थियो मृत्यु सर्वथा शास्वत र सत्य ।

अलि पर पुग्दा मैले के देखें– एउटा बच्चा मरिरहेको, आमा रोइकराइ-रहेकी । संगै एउटा सानो घैंटो थियो, बच्चा जब गाडि सकियो सब समाप्त भयो । पौष्टिकताबाट वञ्चित, डाक्टरको हेरचाह बिना, गर्मी र जाडोको निर्मम प्रकोपको अतिरिक्त आमाको न्यानो स्नेहद्वारा पनि बच्न नसकी त्यो गयो- सधैंको लागि । उ छोरोलाई सम्झेर आँशुले छाती भिजाइरहेकी थिई तर केही काल पछि आफूलाई सान्त्वना दिने कोशिशमा रून छोडली पनि । फेरि आमा बन्ने सपनामा बिर्सन सक्छे होली तर त्यो अभाव विपन्नता माझ कुपोषण बीच पहिलो छोरोको आफैले हत्या गरेको बिर्सेर दोश्रो पल्ट उही क्रमको पुनरावृत्तिमा उ उभिन पुग्छे होली । मातृ-हृदय भित्र उत्पन्न यो व्याकुल मनोवृत्ति 'बुढेस कालको लाठी' को रूपमा स्नेह प्यारले गर्वित आकाँक्षाहरू बीच हुर्किएको बच्चा भोलि कमजोर बनेर आफ्नै वर्तमान अस्तित्व स्वतः भार सावित भएको अनुभूत गर्छे होली ।

धुँम्दै जान्छु, कहाँ जाने– एकतिर मृत्यु, अर्कोतिर जागृत आकाँक्षा ! 'विवाह भइरहेछ' एउटा नयाँ जीवनको शुरूआत ! सुन्दर भविष्यको कामना ! –आमन्त्रित व्यक्तिहरू सम्पन्नता र- विलासिताको कठघरामा

उपस्थित छन् । धेरै मेवामिष्टान्न परिकारहरू पर्याकिएका छन् । त्यसै बीच गरीबी बाँचिरहेछ– आदर्श पुत्र एवम् बुढेसकालको उत्तरदायी बनाउने उद्देश्य लिई छोराको मुखमा कोचिरहेछन् ती जूठा कीटाणुयुक्त पुराहरू । बाजा बजिरहेछ– पाश्चात्य सङ्गीत जसको भाव अस्पष्ट र छरपष्ट सुनिन्छ- भाव-रहित सङ्गीतहरूले महीना फलाकिरहेको थियो–जनवरीदेखि डिसेम्बरसम्म । एक वर्षान्त भइरहेको थियो-विशाल घरको शुभविवाहमा ।

म हिंड्दै गइरहें सोचदै, चिंतित बन्दै । दार्शनिकहरू पनि यस्तै प्रकारले सोच्दाहुन्-लामो दाह्री-कपालबढाउँदै आफ्नो जीवनरपेशालाई बिर्सदै । मलाई भोलि निस्कने साप्ताहिक 'खोजखबर' अन्तर्गत 'भोलिको हाम्रो देश' स्थायी स्तम्भको लागि सामग्री जुटाउनु थियो । अहिले मेरो आँखा अगाडि दुइवटा बाटाहरू तेसिएका छन्– एउटा कच्ची र अर्को पक्की । म अनजान थिएँ यी दुई तेसिएका 'पक्की र कच्ची' बीच-कुन बाटो अवलम्बन गरे म कता पुग्छु । जतावाट गएपनि मलाई बस्ती चाहिएको छ जहाँ मानवद्वारा गरिने दैनिक क्रियाकलाप कलमद्वारा उतार्न समर्थ बनूँ–सुख, दुःख, ग्लानी, उत्पीडन जे-सुकै होस् मलाई चाहिएको छ बँदेनो सामग्री । घडी हेर्दछु भर्खर साँढे सात बजेको । जे होस् राती दश बजेसम्म म स्वतन्त्र थिएँ विचरण गर्न, चाहे पूर्वी बाटो होस् वा पश्चिमी । म पूर्वतर्फ मोडिन्छु आफ्नो आगमनको दिशा दक्षिणलाई छोडेर । अन्धकार- ! मेरो हातको टर्चद्वारा म बाटो बनाउँदै थिएँ- डिस्काडिस्कि, हिलो-पानी बीच जेलिएर तेसिएको सानो गोरेटोले मलाई कहाँ पुऱ्याउने हो एउटा प्रश्न बनेको थियो । मलाई पटक्कै भय थिएन किनकि म 'मान्छेको माछु' खाने देशमा थिइन ।

अलिकति पर एउटा बस्ती देखिन्छ– भूस्याहा कुकुरहरू मेरो टर्च लाइटको उज्यालो र पदचाप देखि तर्सिदै शक्तिविहीन बनी बाटो छोडि दिन्छन् ।

वाटोको दुबै छेउमा स-साना कुप्रा जहाँ डिबीयाद्वारा प्रकाश छरिएको थियो । मौन वस्ती ! शान्त वातावरण भित्र मान्छे अस्पष्ट आकार लिई अस्तित्व छाम्दै खोज्दै थिए, जनसंख्या शायद घट्दै थियो, दिनहुँ मृत्यु !! कुपोषण कुखाद्य बीच जन्मेका बालबच्चा कालग्रस्त हुन्थे । जहाँ मजदूरी गरेर आधापेट सुत्नु नियमितता थियो ।.... त्यहाँ भन्दा केही टाढा अचानक चिच्याइ सुनिन्छ । त्यो रोदन क्रन्दन अस्पष्ट भए पनि म के देखिरहेँथे भने एउटा पुरुष आकृति नारी आकृतिलाई कपाल समातेर तान्दैछ । शान्त वस्ती तत्काल अशान्ति मा परिवर्तन भइरहेछ जहाँ सानो भीड जमिसकेको हुन्छ । म चार पाँच पाइला वरैवाट बुझ्ने प्रयास गर्दैछु– त्यहाँ लुछाचुडिको क्रम प्रायः सिद्धिन्छ तर रोदन जारी छ । नारी-क्रन्दन, अन्याय- अत्याचारको शिकार नारी पुनः इतिहासको पुनरावृत्ति हुँदैछ । यस सानो वस्तीमा पनि रक्सीले धुत् पुरुष स्वर, भद्दा गाली, भीड सुन्दैछ मौन रहेर । अमानुषिकताको पराकाष्ठा नाघेको त्यस वातावरणमा छोराको भुत्ते गाली गलौजले आमाको मुटुलाई चिरा- चिरा र फ्याका-फ्याका पार्दैछ- कस्तो वस्ती होला जहाँ भावना, आदर्श र नैतिकता सस्तो रूपमा विलीन भइरहेछ !

अघि मैले देखेको थिएँ- छोराको मृत्युले विचलित आमा रोइरहिछ, छोराको अस्तित्वले विश्वस्त आमा यहाँ रोइरहिछ । दुबै थरिको यस्तो हुनुको संजोगता मूल परिस्थिति भिन्दै थियो । कङ्गाल परिस्थिति लिएर बाँचेका आमाहरू चण्डाल पाशविकता प्रकट गर्दै थिए । शायद रक्सीको आविस्कारले यी सबै घटना दुर्घटना आफ से आफ प्रकट भइरहेका पो हुन् कि ? नभए के

दरिद्रता नै दोषी छ ? मानिस यति बर्बर एवम् दैत्य पनि हुन सक्छ अकारण आमा, छोराको रीसको भागी भइरहेछ जहाँ ।

मलाई यस्तो अत्याचारको घेरामा अवस्थित बस्तीमा एकछिन बस्न पनि मन लागेन फेरि उही बाटो, उही मोडमा आई रोकिएँ – जहाँ भीड छैन, भीड छरिएर बङ्गला, छाप्रा खोप्रा अनि खुला आकाशमुनि कैद छ भीड । भोलि उही क्रम बीच गन्तव्य तर्फ दौडिएको हुन्छ फेरि भीड /

अब कहाँ जाने– सोच्ता सोच्दै अनायास भोकको आभास हुन लाग्छ। सरू (सरिता) बाटो हेरिरहेकी होली, खाना ऊर् ऊर् चिस्सिदै गइरहेको होला । भोलिको लागि यति नै सामग्री बोकी म घरतर्फ मोडिन्छु । रात अलिकति छिप्पिइसके कै लाग्छ । यत्र तत्र दौडिने मोटर, मोटरबाइकको संख्या नगण्य रूपमा सडकमा देखिन लाग्छन् । अन्धकार बीच सडक शान्त र अनुशासित पल्टिएको थियो । आजका तमाम घटनाहरूले भोलि मलाई बचाइ रहेको थियो / रोटीको मूल्य प्राप्त गर्न अरू मलाई खाना पछि दुई घण्टा पर्याप्त थियो / कति सत्य, कति असत्य विचारहरू प्रकट र अभिव्यक्त गर्नु थियो /

मेरा आँखाहरू अहिले भव्य-भव्य आलीशान बङ्गलाहरूले लट्ठ पारेका छन् । विभिन्न शैलिमा निर्मित बङ्गला नयाँ हरदम नयाँ प्रकारले आकार प्रकार खोज्दै बन्दै थिए । । अर्द्ध निर्मित, पूर्ण निर्मित– ती जसको निर्माण रोकिएको छैन – त्यो घर जुन मेरो बिलकुल सामुन्ने छ । पाँच तले टङ्कारो रूपमा खडा देखिन्छ जहाँ परिवारको नाउँमा चार प्राणी थिए अस्ति मात्र घरको मूली मऱ्यो । जीवन समाप्त भयो । उसको, भयग्रस्त अवस्थाबीच उ मऱ्यो । उ बजारमा देखिने परिकार भन्दा पर सुख्खा रोटीमै समाप्त भयो ।

मृत्यु अगावै को सात दिन बाहेक समस्त जीवन स्वास्नी, छोरा, नातिको आर्थिक स्थिति ऊन् दरिलो बनाउने उद्देश्य मै उत्सर्गित भयो । मृत्यु शैया समेत उ परिवारको भविष्य-निर्माणकै चिन्तामा व्याकुल देखिन्यो ।

घर आइपुग्दा रातको साँढे दश भइसकेको हुन्छ । रातको नीरवरता माझ कलवेल बज्न थाल्छ । एउटा मधुर धूनले मेरो सोचाई भइरहन्छ । संगैक छिमेकीको घरमा मधुर धुन बजिरहेको सुनिन्छ । केही छिनपछि ढोका खुल्छ । ..... दुवै मौन ..... भन्याङ उक्लदै गइरहेका हुन्छौं । उ मलाई केही भन्न चाहन्छिन । समष्टिगत रूपमा उ एउटी आदर्श नारी- मेरी पत्नी थिई ।

रातको एघार बजे जब म 'भोलिको हाम्रो देश' लेख्न थाल्छु क्रमशः मेरो कलमले निम्न रूपमा समाचार कोरिबुनि रहेको पाउँछु–

"आर्थिकता मजबूत पार्न लागेका हरेक देशका नागरिकहरु बीच प्रष्ट रूपमा देखिने अवरोध अन्धकार हो । अन्धकारको आर्को नाउं अशिक्षा हो। अशिक्षा ग्रस्त व्यक्ति बुझन सक्दैन, सोच्न सक्दैन- भावना कर्तव्य नैतिकता जहाँबाट उसको जीवन शुरु हुन्छ त्यो भन्दा परको वातावरण पनि उसको लागि अपठनीय र दुर्बोध्य हुन्छ । देश विदेशका घटनाहरु त धेरै परका कुरा हुन्- दैनिक मजदूरीमा भेटिएका हल्केलाका रेखाहरुले भावी जीवन ऊनऊन अन्धकारोन्मुखी हुन पुग्छ । फलतः थकित रगलित शरीर रक्सीको तरलतामा गल्दै लुटपुटिदै जान्छ परिणामतः जर्जर र वर्वर भई मानवता भन्दा धेरै पर पुगी कुटाई-पिटाई गाली शरापका अपशब्दहरू भित्र अनायास प्रविष्ट हुन पुग्छ । कोपभाजनको पहिलो शिकार पत्नी बन्छे भने यसबाट स्तर वृद्धि हुँदै दाजु -भाइ, आमा बाबु आदि सम्म ....."

अचानक सरुको आवाजले मेरो कलम रोकिन्छ । उ मलाई बत्ती निभाउने अनुरोध गर्दै थिई किनकि बत्तीको उज्यालोमा उसलाई निदाउन कठिनाई अनुभव भइरहेको थियो ।- निश्चय नै, उ पनि अन्धकार खोजिरहेकी थिई ।

डिल्लीबजार, मैतीगबी

"फर्केर गाउँमा आउनेलाई"

—रवि राजा

उसलाई थकाई लागेको थाहा भयो भने
छोटिन भनिदिनू बाटोलाई
उसले सुस्ताएको थाहा भयो भने
सिरसिराउन भनिदिनू पातहरुलाई
ऊ सिर्गै कोसेली बोकेर आईरहेछ
तीतो अतीतसंग मीठो वर्तमान साटेर आईरहेछ
खोला, झरना र पहाड सबैलाई सुनाईदिनू
ऊ पहरा फर्केर आईरहेछ,
लहरा संझेर आईरहेछ,
छोटैमा भन्छु, ऊ गाउँ फर्केर आईरहेछ
हो, गाउँलाई पनि सुनाईदिनू
चौतारी र मारुनीहरुलाई संझाईदिनू
गुराँसको छायाँमा टेक्ने बित्तिकै
उसलाई फूलै फूल पहिराउनु पर्छ
खेतका गह्रामा पाउ राख्ने बित्तिकै
उसलाई धान र कोदोका अबीरले रंगाउनु पर्छ
ए फर्केर आउने यात्री,!

खुसी, बाँड्दैछु
तिमीले साँच्चिकै धरतीलाई प्यारो गर्न थालेछौ
तिमीले साँच्चिकै माटोलाई दिलमा उमार्न थालेछौ
तिम्रो स्वागतमा एकट्का आकाश पनि
छाइदिन राजी भएको छ
कट्टै आऊ, चाँडै आऊ अब
तिम्रै आगमन मात्र बाँकी छ !!

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव
सरकारको
४३ औं शुभ—जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफको दीर्घायूको कामना गर्दछौं ।

— देबराज ढकाल

(प्रधानपञ्च)

रामपुर गाउँ पञ्चायत, पाल्पा

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव
सरकारको
४३ औं शुभ—जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफको दीर्घायूको कामना गर्दछौं ।

सन्तोष सिनेमा हल

तानसेन, पाल्पा

लघुनाटक

करियाको कुलो

--रामप्रसाद पन्त

(सिमलडाँडाको चौतारीमा करिब ६० वर्षका पं. ज्ञानमणि हातमा रंगिबिरंगी फूलका गुच्छा लिई उभिएका हुन्छन। एकैछिन पछि करिब ३५ वर्षका युवामन्त्री भक्त बहादुर घोडामा चढी अन्य ८ - १० जना परिचरका साथ त्यहाँ आइपुग्छन्। ज्ञानमणिले मन्त्रीज्यूको खुट्टामा ती फूलका गुच्छा चढाउँछन्।)

मन्त्री – अहो वाजे! के गरिनु भा टपाईले यस्टो? फूलट हाटमा पो डिना पर्छ !

ज्ञानमणि – देवतालाई फूल हातमा दिईदैन खुट्टामा चढाइन्छ। जे भन्यो त्यही पुन्याई दिनेलाई देवता भनिन्छ।

मन्त्री – (हाँस्दै) के कुरा गरिनुहुन्छ वाजेले ट। हामी के को डेवटा ?

ज्ञानमणि – केही भोग लिएर न आइकन मन्त्री हुन पाईदैन, त्यसै मन्त्री हुन पाइने भए हामी पनि त हुँदाहौं पन्द्र सोह, वर्षसम्म घुच्ची खेलेर बसेको यसै आँखाले देखेको हो, हेर्दा हेर्दै हेर न यस्ता पाले पहराका साथ..... !

मन्त्री – (मुसुमुसु हाँस्दै) अँ.....राम्रै भयो भन्न परोना.....।

अरू ट राम्रै छ बाजे ? (नाडीको घडी हेर्दै) जाउँ पनि है ट बाजे ! अबेला पनि भैसक्न लागीछ । आज रिंदी (रिडी) पुग्ना पर्छ । (घोडाको लगाम खिच्छन्, ।

ज्ञानमणि— हैन के चलन हो यो, केही कुरा गर्न नपाइकन हिंड्न खोज्ने ? हामीलाई भने कत्रो हर्ष तपाईं मन्त्री भएको देख्न पाउँदा ! गाउँको विकास हुने भयो, देशको विकास हुने भयो ।

मन्त्री — (हंस्यौलो स्वरमा) मन्त्री हुँदैमा देश विकाशहुने हो ट ? कस्टो कुरा गरिनु हुन्छ है बाजेले । बरु तपाईंहरु एकजुत भैर लागिनु पर्‍यो ।

ज्ञानमणि— (गम्भीर भएर) मैले पनि तपाईंलाई कोदालो ल्याएर बाटो खनि दिनुस् भनेको कहाँ हो र ? यस्तो उपदेश त हामीले सुनि रहेकै छौ नि, रेडियोबाट गोरखा पत्रबाट । कस्ता कस्ता भाषण पनि सुन्यौं, भरखरै विकाशको भेल उर्लेला जस्तो । भाषण सुन्दा सुन्दै मेरा त कानै टट्याइसके, तपाईंले पनि त भन्नु हुन्थ्यो-बाटो बाटो पानी पूल के के के के...., त्यति पुरागरे भैं हाल्यो नि.... ।

मन्त्री — मैलेनि केही गरम्न भनेको काहाँ छर? भने पो ठाहा पाउनु, भनि जानुस् न ट मैले की गर्ने ?

ज्ञानमण— बाटो देखाइदिन पर्‍यो बाटो, नसकेको काममा सहयोग जुटाइ दिन पर्‍यो । मेरो अरु भन्नु केही छैन । मैले व्यक्तिगत केही खोजेको पनि छैन । त्यहाँ पानि बगेर बेर गै रहेकोछ,

यहाँ खानलाई पानी छैन के तपाईलाई थाहा नभएको कुरा हो र ?

मन्त्री – ठाहा भैर की गर्ने, यटि सानो कुरामा पनि टपाईले सर्वारको मुख टाक्नु हुन्छ ?

ज्ञानमणि– (पूर्वतर्फ हात तेर्स्याएर चोर औलाले बताउँदै) ऊ.....त्यो करिया भीर देख्नु भो हैन ?

मन्त्री अं डेखें, भन्नुस् ।

ज्ञानमणि– हो त्यो भीरमा प्रत्येक वर्ष पहिरो जान्छ, तपाईलाई थाहै छ । हामीले पहिले त्यहाँबाट कुलो खनेर पानी ल्याउने प्रयास गर्दा तीन जना पैरोले मरे । अर्कोवर्ष खनेर जेन तेर पारगरेको एकै दिन मैं पैरोले लग्यो । त्यसैले त्यो नेप्टे डाँडो देखि यो स्वामीको रूखसम्म सरकार बाट नालाको व्यावस्था गरिदिन पर्‍यो । अरु हामीले गरि हाल्छौं । मैले गर्न सक्न छाडें, सक्ने भए कसैलाई भन्ने पनि थिईन, जहाँ जानपरे पनि जाने थिएँ । अब त के तपाई नै मन्त्री .....।

मन्त्री – (पूर्वतिर फर्केको मन्टोलाई दक्षिण तिर घुमाउदै ओठ लेप्रचाएर) अहिल्लै ट कसरी हुन सकिन्छ र ! भरखर मन्त्री भएको मान्छे, फेरि मेरो बिभाग प न परिना (हिड्ने तरख र गर्दै) कुरा गर्ने गरैला नि .....।

ज्ञानमणि– (ओजस्वीस्वरमा) के यसै हिड्न लागेको ! एउटा जवाफ दिएर जानुस् हुन्छ कि हुन्न ? के मैले मेरो घरमा धारो ल्याइद्यो भनेर मागेको हो र ? जहान छोरा छोरी त संगै

जालान, अरूपनि त तपाईका नातागोता छन् भाई भतिजा दाजुभाई सबैले त खालान् । फेरि तपाईले पनि आफ्नो जन्मस्थान लाई के विर्सन होला र ! तपाईको गुन गाउँलेले संझलान् आशिक देलान् जय जयकार मनाउलान् ।

मन्त्री – (घोडालाई दुई चार कदम अगाडि बढाएर) कोशिष गरंला नि, ट्यसै कहाँ भै जान्छ र ? योजनामा पार्ना पर्छ ।

ज्ञानमणि– (रिसाएर अलिचर्को स्वरमा) यतिको लागि पनि योजना ? ई... !! पान्यो योजनामा र खवायो पानी जनतालाई । यो बाटो योजनामा परेको कत्तिवर्ष भयो थाहै त होला । करोडौं रूपैया खर्च भयो भन्छन् अखिर जनश्रमदान नजुटाई यहि धुलो बाटो पनि बनेन । जनताको नाममा आएका बोरा का बोरा गहुँ र पाउडर दूधका पोको कस्ले खाएर सक्यो, यही हो विकाश ?

(मन्त्रीका अनुचर हरूले मन्त्रीलाई हिंडने प्रेरणा गर्छन् यो बूढो यस्तै हो बोली रहन्छ)

ज्ञानमणि– होइन के त्यसै हिंडन लाग्नु भएको ! मैले गरेको पूजा त्यसै खेरा गयो त..? हुन्छ कि हुन्न ? एउटा जवाफ दिएर जानुस् ।

मन्त्री– मैले अहिले जवाफ डेन सक्डेन ।

ज्ञानमणि– (लगुरो टेक्दै मन्त्रीको पछि पछि अलिपर पुगेर) ए भक्त बाबु! भक्त बाबु !! मन्त्री हुँदैमा यसरी गाउँको माया मार्ने हुन्छ र! के तपाईलाई फेरि गाउँमा आउन पर्दैन ? भोट चाहिंदैन ! कस्तो हो गाँठे.....?

मन्त्री– (केही सोचबिचार गरेर) ल...,ल.. , गरंला गरंला.....।

ज्ञानमणि–(पछि पछि प....र पुगिसकेका मन्त्रीलाई सम्बोधन गर्दै) मैले बेलाबेलामा चिठी लेखि राख्छु जवाफ दिंदै गर्नु होला है....!

(त्यसपछि कुनै प्रत्युत्तर सुनिदैन ज्ञानमणिले हेर्दा हेर्दै प...र को घुम्तीबाट मन्त्री नदेखिने हुन्छन्)

प्रण

–'यदु पन्थ'
बलेटक्सार गुल्मी

म हू नेपालको ठीटो, नेपाली स्वर बोल्दछु
म आफ्नो भेष मैं नाँच्छु, निर्धक्कै सित चल्दछु
सेतोलाई सेतै भन्छु, कालो कालै सनातन
जे देख्यो त्यही नै भन्ने नीतिमा नै अडीग छु ।
॥१॥

मागेको छैन यो पेट, ज्यूनारी छीनुवा चना
भरीए पुग्छ बेलामा, खस्ता ती अन्नका पिना
मागेको छैन यो जीउ, ठूलो आनन्दि औ सुख
धर्तीको कोखिलो पाए, त्यसैमाऽमृत फल्दछ ।
॥२॥

म हुँदै हुन लाहुरे नेपाली प्रतिभा बनी
एउटा हातले मूटू छोपेरै लड्दछु यहीं
पल्टाई हिउँका डांडा, छेक्ने ती रविकीरण
सामन्ती चाल भेट्नेको प्रतिज्ञा गर्दछु अब ।
॥३॥

अँध्यारा पान्यमा रांका निर्धक्कै सित बाल्दछु
राष्ट्र निर्माणका निम्ति, आफूलाई म मेट्दछु
धर्ती मलाई द्यो मायां तिमी मैं मिल्न जान्दछु
आंसूको घूटको हैन गर्वले मर्न माग्दछु ।
॥४॥

पिरोलेको छ!

शिक्षा

–तीर्थराज अधिकारी
गोरखा

मेरो सानो छोरालाई
विद्यालयमा गुरुहरूले
राम्रो "म" भनेर पढाइदिएछन्
तर ऊ घर आएर
मलाई नै तँ नराम्रो भन्न थालेको छ ।

यातायात

गण्डकीको किनारा किनारै
आफ्नो घर हिंडेको यात्री
गोडा चिप्लिएर भारीसंगै
सीधै स्वर्ग पुगेछ ।

सुरक्षा

क्याम्पस पढ्न हिंडेको साथी
फर्किएन,
पछि थाहा भयो–
बाटामा छुरी घसिएर
अस्पताल नपुऱ्याउँदै मरेछ ।

बास

अस्ति मात्र बल बहादुरले
कान्लो खनेर गोठ बनाएको थियो,
हिंजो हुरिले आधा छानो उडाईदियो
आज पहिरो आएर गोठै पुरी दिएछ ।

गास

मनमतीको एउटा छोरो थियो
वर्ष दिन नपुग्दै फेरि जुम्ल्याहा जन्मिए
मारामार छ जतातत
दुध पुऱ्याउनै मुश्किल ।

कपास

धनबहादुरले ऋण काढेर
छोरालाई एकजोर लुगा हालि दिएको
सिउँदा आधी दमैले चोरे छ
छोटो त्यो खोटो पनि लाउँदै थियो
अब त त्यै पनि मूसाले काटे छ ।

स्वास्थ्य

जागीरमा भर्ना हुन
विवेक वीरले
निरोगिताको प्रमाण–पत्र चाहिएर लियो,
अब भर्ना भएपछि
उसलाई फेरि रोगी हुन मन लागेको छ

मान्छे, विकाश र प्रश्न

–बोध राज पन्त

खै, कसरी भन्ने हो भन्नु पर्ने कुराहरु
प्रियसी !
मलाई त माया लाउन पनि आउँदैन ।
खै, कसरी हिंडने हो हिंड्नु पर्ने बाटाहरु
भगवान !
मलाई त पूजा गर्न पनि आउँदैन ।
ए ! म मान्छे त हुँ ?
सोध्नु पर्ने हो कसैलाई आफ्नो अस्तित्वको प्रश्न
श्रीमान !
मलाई त प्रश्न-शैली पनि आउँदैन ।
कस्तो बोको भइएछ बा !
ए ! मलाई त चारखुट्टाले हिंड्न पनि आउँदैन ।
हर फन्कोमा
मान्छे–हरफनमौला
समाज– हरफनमौला
देश, विश्व– हरफनमौला
नेता– अनेता

एउटा कविले कुची चलाउँछ
एउटा चित्रकारले कलम,
एउटा इञ्जिनियरले सुई लगाउँछ
एउटा डाक्टरले ओलुङ्गे योजना
उही खेत
उही माटो
उनै हलो र कोदालीहरू
उब्जन्छन् कसरी विविध अन्नका दानाहरु
एउटा वकीलले खुकुरी चलाउँछ
एउटा सैनिकले कानूनको किताप
ए ! म मात्रै किन भेंडो जन्मिएँ !

मलाई त च्यां च्यां कराउन पनि आउँदैन
यो कस्तो हिसाब हो श्वास-प्रश्वासको !
यो कस्तो गणित हो हात खुट्टाको !
जिब्रो फटकारेर बोल्ने सबै मान्छे हुन् भन्न नसकिने–
ए घाम !
यी कस्ता किरण हुन् तेरा !
ल मानें – विकास भनेको यही हो
यो पनि मानें– यतावाट स्वर्ग पुगिन्छ,
पुगिन्छ– किन पुगिंदैनथ्यो–
ज्यावल समात्नेले सुई समाते पछि
पुगिन्छ– निसन्देह स्वर्ग पुगिन्छ

कलम समात्नेले बन्दुक समाते
पुग्छ– ऊ निसन्देह स्वर्ग पुग्छ ।
थाहा भएका सबै कुराहरू
मलाई त मिलाएर भन्नै पनि आउँदैन,
म मात्रै किन यति अभिशप्त भएँ !
हे कृष्ण !
रुन, त्यो हातको बाँसुरी कहिले फुक्ने हो ?
हे दुर्गे !!
मान्छेको बस्तिबाट
डरलाग्दो त्यो- तिम्रो बाहन
रुन्, कहिले आफ्नो बासतिर फर्कन्छ ?
लौ, मैले त आफै माथि पो ठटारो हानेछु
रुन, ए शुम्भ-निशुम्भ !
तिमी कहिले योजनाहरुबाट मिचिन्छौ
एउटा यान–
आइरहेछ आकाशको बाटो हुँदै- म तिर
लुक ए ! सगरमाथा
हामी एउटा युद्ध– – – – – ।
हामी एउटा विश्वयुद्ध लड्न सक्दैनौं
हामी एउटा विश्वयुद्ध हेर्न सक्दैनौं ।

–मणिग्राम, रुपन्देही

लेख

असभ्यताको प्रतीक–फोहोर

–लक्ष्मी पन्त

फोहरी हुनु असभ्यताको चिन्ह हो । हाम्रा धर्मशास्त्रले बताए अनुसार हाम्रो जातीय विभाजनमा पनि यसले असर पारेको छ । भनिएको छ– 'कर्मणा जायते वर्ग ....' । शुद्ध भोजन, शुद्ध वस्त्र र रहन-सहनको कारण ब्राह्मणत्वको श्रृष्टि भयो । त्यस्तै वीरताको कारण क्षत्रीयत्व, कृषि व्यापारको कारण वैश्यत्व र निम्न स्तरको सेवा मूलक काममा संलग्न भएबाट शुद्रत्वको उत्पत्ति भयो । यी निम्न जातीहरुमा दमाई, कामी, सार्की लगायत च्यामे, पोडे बाधी आदि पर्दछन् ।

तर आज पहिलेको जस्तो कर्मणा जातीय विभाजन हुने स्थिति छैन। कसले के काम गर्न हुन्छ र कसले गर्न हुँदैन भन्ने केही छैन । आपनो सीप र साधन अनुसार मान्छेले कुनै पनि विकाश मूलक काम गर्न सक्छ । मुलुकी ऐनले हामीलाई जातीय समानताको हक दिएको छ । त्यसैले आज गर्न नहुने दुवै कुरा देखिएका छन्– आलस्य र फोहोर । आलस्यले देशलाई अधोपतन तिर लैजान्छ भने फोहोरले मनुष्यत्वलाई नष्ट गराई असभ्यताको दिशातिर धकेल्छ ।

आजसम्म सामाजिक तथा राजनैतिक क्षेत्रबाट फोहोर व्यवस्थाप-

नका विभिन्न पाइला नवालिएका होइनन् । यी सबैको बावजुद पनि विश्व जनमानस तर्फ दृष्टिपात गर्दा हामी सामाजिक आर्थिक तथा बौद्धिक क्षेत्र-बाट निकै पछाडि परेका छौं । जसको मूल कारण हो– अज्ञानता । अज्ञानता नै अशिक्षाको उपज हो / अशिक्षाबाट हामीलाई शारीरिक सुस-ङ्गठनको प्रक्रया पनि थाहा हुँदैन । अर्थात शरीरलाई कसरी स्वस्थ राख्ने ! भन्ने विषयको ज्ञान हुँदैन । जबसम्म हामी स्वस्थ हुँदैनौं तब-सम्म हामीले देश वा भावि सन्ततिको लागि केही दिन सक्दैनौं । स्वस्थ हुनको लागि सफाईको आवश्यकता पर्छ । सामूहिक आन्दोलन विना एक व्यक्तिबाट मात्र सफाई कार्यक्रम सम्भव हुन सक्दैन । त्यसैले सम्पूर्ण जन-मानसमा चेतना जगाउनु पर्छ, विश्वास दिलाउनु पर्छ । गाउँका कुना काप्चा सम्म शिक्षाको लहर फैलाउनु पर्छ ।

वर्तमान सन्दर्भमा हामीलाई खड्केको प्रमुख विषय हो– शहरी क्षेत्रको फोहोर राशी । थुप्रिएको र जतातत विच्छिन्न भएको दुर्गन्ध युक्त फोहोरले केवल हामीलाई मात्र अस्वस्थ बनाएको छैन, परन्तु विश्वमा हामीलाई असभ्य र फोहोरी भनेर चिनाउन थालेको छ । शहरको प्रमुख भागमा थुप्रिएका फोहोर र मान्छेका असभ्यपूर्ण मलमूत्र त्यागका प्रक्रयाले एकातिर पर्यटकहरूमा नकारात्मक प्रभाव पारेको छ भने अर्कोतिर हाम्रो सभ्यताको श्रोत हिन्दूत्व माथि नै आघात पुऱ्याएको छ ।

हाल बढ्दै गै रहेको शहरीकरणको प्रक्रया र वातावरण प्रदूषणको साथै फोहोर मैलाको समेत संयोग हुनगयो भो भविष्यमा हाम्रा सन्ततिको श्रृष्टित्व नै विखण्डित हुन जानेछ । अर्को अर्थमा भन्ने हो भने पाश्चात्य देशमा देखा परेको 'एडस्' जस्तो कुनै नयोदित संक्रामक रोगले हामीलाई

एकदिन नअठ्याउला भन्न सकिदैन । त्यसैले हिलो लागेर धुनु भन्दा पहिले हिलो लाग्न नदिनु नै बुद्धिमानी ठहर्ला भन्ने मेरो साचाई छ ।

केही महिना पहिले श्री ५ को सरकारले अपनाएको फोहोर मैला सम्बन्धी नीति नियमले परम्परागत फोहोरीलाई सचेत बनाएको छ । अऊ बेलामा भएका दण्ड जरीवाना जस्ता कारवाही एवं प्रचार प्रसार र टी. भी. मा देखाइने फोटोले त फोहोरीहरूको मनमा ढयाङ्ग्रो ठोकाएको छ । यस्तो प्रशंशनीय प्रक्रया यथावत रूपमा सञ्चालन हुँदै जाओस् र सर्वसाधारणमा पनि ईश्वरले चैतन्य एवं सद्बुद्धि प्रदान गरुन्– यही मेरो शुभ-कामना छ ।

डिल्लीबजार

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव
सरकारको
४३ औं शुभ–जन्मोत्सवको पुनीत अवसरमा
मौसूफको दीर्घायुको कामना गर्दछौं ।

तानसेन नगर पंचायत

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको
४३औं शुभ–जन्मोत्सवको पावन अवसरमा मौसूफको दीर्घायू,
सुस्वास्थ्यको मङ्गलमय कामना गर्दछौं ।

पाल्पा जिल्ला पञ्चायत

चमत्कार !

—अनाम

मैले एउटा ठूलो अपराध गरेको छु
कुनै एक राष्ट्रिय पर्वको दिन
वफादार कर्मचारी बनी
एक्जै अफिस कुरेर बस्दा,
चेतावनी–पत्र पाएको छु ।
किन ?
आश्चर्य मान्नु पर्ने कुरै केही छैन,
यो त,
सतिले छोडेको सराप हो,
चमचे प्रशासनको चमत्कार हो ।

पत्र–मित्रता

राजन के. सी.
रम्भा मेडिकल हल
अमृत धारा
ताँहू पाल्पा
शौखः सुन्दर बगैंचा घुम्ने

२. बन कुमार श्रेष्ठ
बुटवल खस्यौली न. पं.
वडा नं. ८
ट्राफिक चौक रुपन्देही
शौखः– स्वदेश भ्रमण

३. विनोद गिरी
आई. ए. दोश्रो वर्ष
रत्न राज्य क्याम्पस काठमाण्डौ
शौखः-- माछा पाल्ने

४. अजर अधिकारी
बत्तिस पुतली
काठमाण्डौ
रुचि– पत्रमित्रता
शौख—फुटबल

विस्थापित

- ध्रुवचन्द्र गौतम

शहरमा उसलाई बडो आनन्द थियो । सबभन्दा ठूलो आनन्द के थियो भने, शहरमा विना पैसा पनि दिन काट्न सुगम हुन्थ्यो । शहर, त्यसमाथि, काठमाडौं जस्तो शहरमा हजारौं कुराहरू अचम्मका हुन्थे । उसको विश्वास थियो, यो कटारोमा दही जमे जस्तै गरी पहाडको बीचमा लटक्क जमेको शहर सानो शहरमा जति विविधता छ, त्यति दुनियाको कुनै शहरमा छैन । त्यस कारण ऊ काठमाडौंलाई कुनै प्रेमिका जतिकै प्रेम गर्थ्यो, जसको एउटा स्पष्ट कारण के हुन सक्थ्यो भने, उसको अहिले सम्म कुनै प्रेमिका थिइन । शुरु शुरुमा आउँदा ऊ शहरलाई चकित भएर हेर्ने गर्थ्यो । अब शहर उसलाई चकित भएर हेर्छ भन्ने उसको अनुभव ।

ऊ आफ्नो गाउँबाट आएको महिनौं भइसकेको थियो । तर एक पटक पनि आफ्नो गाउँलाई उसले सम्झनामा हराउने किसिमले सम्झिने प्रयत्न गरेको थिएन । गाउँमा आमा बाबु, दिदी बहिनी सब थिए । दुई छाक खाएर आरामले बसेको थियो । तै पनि आफ्नो गाउँलाई ऊ केवल यस कारण विरक्तिपूर्ण मान्थ्यो कि त्यो काठमाडौं किन हुन सकेन ? काठमाडौंको

भव्यतामा उसलाई आफ्नो जीवनको कमी पूरा भए जस्तो लाग्थ्यो। ऊ भोको पेट भए पनि जीवन बिताएरै छाड्ने अठोट पालेर बसेको थियो। साँच्चिकै कति फेर ऊ भोको पेट लिएर कुनै रङ्गीन ठाउँमा गएर बसेको पनि थियो। यस्तोमा उसलाई एउटा महान सन्तोष के हुन्थ्यो भने, जसरी ठूला मानिसहरूले जीवनमा संघर्ष गर्नु नै सच्चा मनुष्यको लक्षण हो भनेर तोकेका थिए, त्यो संघर्ष, यहाँ अलिकति पनि संघर्ष नगरेर सित्तैमा भेटिएको थियो। त्यस कारण ऊ आफूलाई सच्चा मनुष्य भन्ने गर्वका साथ काठमाडौंको जुनसुकै फोहोर र ओस्सिएको गल्लीमा पनि स्मित मुस्कान लिएर घुम्ने गर्थ्यो।

यहाँ ऊ आफ्नो सौताने दाजु कहाँ बसेको थियो, जो कुनै मंत्रालयमा उप सचिव थियो र आफ्ना स्वास्नी– छोराछोरीलाई माया गरेर र तिनको भविष्यका लागि केही जोरिदिने कार्यकलाप गरेर जिन्दगीका दिनहरु काटिरहेको थियो।

उसको प्रवेशले उसको दाइको परिवारमा केही अस्तव्यस्तता आएको देखियो। अस्तव्यस्तता सबको अनुहारमा देखिन्थ्यो। अब यसलाई रोजिन्दा देख्नु पर्छ, त्यस्तो भाव। कोठाको कमी नहोस्, तैपनि उसलाई एउटा कोठा त दिनै पर्थ्यो। घरको प्रत्येक छाकमा उसलाई सामेल पनि गराउनै पर्थ्यो, यद्यपि चामलका बोराहरू प्रायः उपहारमा आउने गर्थे। घरको प्रत्येक वस्तु उसले पनि प्रयोग गर्छ, बाथरुम, साबुन, टेवल, पेस्ट, जे पनि। कारण के भने, ऊ आउँदा टाट र तन्नम भएर आएको थियो र ऊसँग नगदमा भतिजा भतिजीहरूलाई चकलेट किन्ने रकम र जिन्सीमा परापूर्व कालदेखि लगाउँदै आएको तीन–चार जोर लुगा बाहेक केही पनि थिएन। कसैले छापै मारोस् अथवा खानतलासी नै गरोस्, ऊसँग कतै केही निस्किने कुनै सम्भावना थिएन।

आएकै दिन दाजुले भनेको थियो—"हेर बाबै, हामी सबै यहाँ अतिनै दुःख जेलो गरेर बसेका छौं। गाउँ जस्तो हुँदैन यहाँ। त्यसकारण नोकरी नपाउञ्जेल बस्, जिनतीन चलिहाल्छ, नोकरी पाएपछि हाम्रो दुःखमा तँ किन भाग लिने, तँ सुखै पाएर बस्।"

दाजुले राम्रै कुरा गरेको थियो र आएको दिनदेखि उसलाई छलंङ्ग भएको थियो, यो उसको घर होइन। उसको घर हुनेछ कुनै डेरा, र त्यो शहरको कुनचाहिं कुनामा छ, त्यो उसलाई थाहा थिएन।

दाइले त उसको बाल्यकाल देखेको थियो। आफ्नो पनि देखेको थियो। तर भाउजुसित ऊ अलि फरकैको रूपमा भेटिरहेको हुन्थ्यो। उसलाई अचम्म लाग्थ्यो, दाइ यहाँ आरामले, कुनै सङ्कोच बिना आफ्नो गृहस्थी फिजाएर बसेको थियो, एकपटक पनि सोधेको थिएन, घरमा के–कस्तो छ ? अरू नभए पनि आफ्नी श्रीमतीलाई नै सोधपुछ गर्दो हो। यहाँ अर्की श्रीमती लिएर पिकनिक मनाएर बसेको थियो।

उसलाई यो आइमाईलाई भाउजु भन्दा सङ्कोच लाग्थ्यो। बानी अर्की आइमाईलाई भाउजु भन्ने परेको थियो। त्यसकारण, ऊ भरिसक्के भाउजु सम्बोधन गर्नदेखि जोगिएर आफ्नो काम चलाउँथ्यो। अब नभनि नहुने ठाउँमा त के गरोस, 'मिसेस फलाना' त भन्न सक्तैन ?

तर सका अनुभव गर्थ्यो, घरमा ऊ कुनै विजातिय तत्व झैं पसेको थियो र बसेको छ। दाइका छोराछोरीहरू उसलाई अनौठो दृष्टिले हेर्थे, लगभग मनोरञ्जनको दृष्टिले। उसको लुगा नै यस्तो थियो कि ऊ घरमा अचम्मको देखिन्थ्यो। ऐनामा फन अचम्मको। त्यसैले ऐना हेर्न उसले प्रायः छोडिदिएको थियो। उसका बानी बेहोर र बोलीचालीमा एउटा

हास्यास्पद बेग्लोपन देखिन्थ्यो, जसले गर्दा उ कतै खप्त पाइरहेको थिएन। आफ्नै कोठामा पनि होइन।

जुन कोठामा उसलाई राखिएको थियो, त्यो कुनै बखत दाइको जेठो छोरोको कोठा हुने गर्थ्यो। अब ऊ प्रथम श्रेणीमा एस.एल.सी. गरेर भारतको कुनै शहरमा पढन बसेको थियो। त्यसकारण उसले एउटा बनि बनाउ कोठा फेला पारेको थियो। कोठामा, सरस्वती, लक्ष्मीप्रसाद देव-कोटा र बाहेमको तस्वीरलाई करीब करीब एउटै दर्जा दिएर टाँसिएको थियो, लहरै। अरू पनि कति कुरा त्यहाँ थिए, जसबाट दाइको जेठो छोरोको रूचिको र ऊ कोही अरूको कोठामा बसेको परिचय राम्रैसंग पाइन्थ्यो।

दाइको छोरो, घरभरिमा आदर्श मानिन्थ्यो। ऊ कन्भेण्टमा पढेको थियो। अचेलको जुन पायो त्यही कन्भेण्टमा होइन, बूढानीलकण्ठ र गोदावरीको जस्तो कन्भेण्ट स्कूलमा। र एक पटक पनि फेल नभएर प्रथम श्रेणीमा पास भएको थियो। बाबु, जो कहिले काहीं छोराछोरीलाई तह लगाउन कुटपिट पनि गर्ने गर्थ्यो, गाला चड्काई रहँदा पनि, आफ्नो जेठो छोरोको उदाहरण दिने गर्थ्यो, यो बेग्लै कुरो हो कि, जेठो छोरोलाई पनि उ सले निकै गाला चड्काएको थियो र त्यसलाई चाहिं आफ्नो उदाहरण दिने गर्थ्यो, आफ्नो अनुशासन, कुशाग्रता र आफ्नै बलमा आर्जन गर्ने क्षमताको।

तर सत्य कुरा त के थियो भने उसको दाइले बाबुको हातको कुटाइ यति खाएको थियो कि, मानिसको भनाइ थियो, ऊ जीवनभरि दुब्लो हुनाको एक प्रधान कारण यही हो। एस.एल.सी.मा दुइपटक फेल भएपछि बाबुले एकपटक घरबाट निकालिदिएको थियो।

तर ऊ, आफ्नो दाइको एउटा चमत्कार भने अवश्य मान्दथ्यो, के भने, दाइले जति यो आर्जन गरेको थियो, सब आफ्नै बलमा । दाजुको सम्पत्ति देखेर ऊ शुरूमा त यति अभिभूत भएको थियोकि उसलाई लाग्यो, यो वैभवको वेशिनमा उसको चिरन्तन गरीबी तत्काल पखालिन्छ ।

ऊ बसेको कोठा, विभिन्न कारणले सबको आदर्श बनेको थियो । शुरूशुरूमा कतिपटक यस्तो भएको थियो । ऊ बाहिरबाट आएको छ, त्यहाँ दाइका छोरा छोरीहरू ध्यान मग्न भएर स्टडी गरिरहेका छन् । ऊ आउना साथ, तिनीहरू आफ्नो ब्यागमा किताबहरु कोचेर हतारहतार त्यहाँबाट हटिदिन्थे, एक शब्द पनि नबोलेर ।

[लामो कथा भएकोले एकैपटक समावेश गर्न सकिएन, शेष अंशको लागि आगामी अङ्कको प्रतिक्षा गर्नुहोला -सं]

शुभेच्छा

–ठाकुर शर्मा

आनन्द जीवन् पल–पल् रमाओस्
शीतल् किरण्ले मन जित्त पाओस् ।
बैरी हटुन् तेज बढेर आओस्
यो शान्तिको देश सदा रमाओस् ।।

।।१।।

यी फूल–गुच्छा सबले चढाऔं
रमौं रमाऔं शुभ–गान गाऔं ।
यश्–बृद्धि होस् यो धरती भरीमा
भूपाल! तिम्रो शुभ जन्म दिनमा ।।

दायित्व बोल्छ!

मेरो यो तेश्रो स्वरूप हो, म संकुचित नभएर दिन प्रतिदिन अभिवृद्धि हुँदै अथाह समुद्रको रूपमा देखिन चाहन्छु । मेरो स्वरूप तयार गर्न विविध श्रष्टाहरू पलेटी कसेर बसेका छन् भने सिगारेर चिटिक्क पारि सर्वप्रिय तुल्याउन मेरा मालीहरूले परिश्रम उठाइ रहेका छन् । त्यसैले हामी अङ्कहरूमा मैले आकूभित्र निम्न स्तम्भहरू समेत अटाउन हाल्ने जमर्को गरेको छु । मलाई फलाउने फुलाउने मोटाउने र आयु लम्ब्याउने सौभाग्य दिनुहोला ।

(१) एक फन्को अनेक ज्ञान-— यस अन्तर्गत विश्वका ज्ञानवर्धक कुराहरू बस्तुगत रूपमा रहनेछन् ।

(२) बुझि नसक्नु छः— यस अन्तर्गत विश्वका आश्चर्यजनक कुराहरू रहनेछन् ।

(३) चिनौं चिनाऔंः— यस अन्तर्गत पत्रमित्रताका कुराहरू रहनेछन्

(४) लहर चार भात हजारः— यस अन्तर्गत छोटा कविता, मुक्तक, गजलहरू रहनेछन् । जसलाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ ।

(५) एकछिन हाँसौं कि ?:— यसमा हँस्यौला ठट्यौला चुडकिला-हरू रहनेछन् ।

(६) परिचय भूमिः— यस अन्तर्गत कुनै व्यक्ति वा संस्थाको चिनारी गराउन सकिने छ ।

यी बाहेक चलि आएका पुराना स्तम्भहरू— कथा, कविता, नाटक, समीक्षा, भेटबार्ता, आर्थिक लेख, समसामयिक लेख जस्ता साहित्यिक गद्यन-पद्यनहरू यथावत रहने छन् ।